

E ciume, ciume, son tabacheïna, izložba Rovinjske tabakine na starim fotografijama / Mostra Le tabacchine rovignesi nelle vecchie fotografie,
autori izložbe Tajana Ujčić i Aldo Kliman, Rovinj: Zavičajni muzej grada
Rovinja – Museo civico della Città di Rovigno, 16. svibnja – 8. lipnja 2014.

E ciume, ciume, son tabacheïna. Rovinjske tabakine na starim fotografijama naziv je izložbe otvorene 16. svibnja 2014. u Zavičajnom muzeju grada Rovinja – Museo civico della Città di Rovigno u suradnji sa Zavičajnom nakladom „Žakan Juri“ uoči Međunarodnoga dana muzeja. Izložbom su predstavljene fotografije iz fundusa Zavičajnoga muzeja grada Rovinja i Zbirke Adris grupe, koje prikazuju radnice tvornice duhana, snimljene u Rovinju od 1882. do tridesetih godina 20. stoljeća.

Koncept izložbe je jasan, daje postav portretnih i dokumentarnih fotografija koje pričaju o dijelu povijesti grada i okolice, s prikazom mnogostrukih lica, nositeljica društvenih promjena i rovinjske svakodnevice u kojoj je nagli razvoj industrije prodro u sva područja života običnih ljudi pa i prenio društvenu odgovornost na žene, koje su dokazale da se mogu nositi s muškim poslovima i obvezama.

Rovinj je u drugoj polovici 19. st. bio važan industrijski centar Istre. Pored tradicionalne brodogradnje i ribolova, proizvodnje tjestenine i pića te drugih manjih obrta, vrhunac je gospodarskoga razvoja predstavljalo otvorenje Tvornice cigareta 1872., isprva u manjoj zgradi na Trgu sv. Damjana, da bi se već 1875. otvorio novi veliki kompleks zgrada na obali izvan središta grada. Od samoga su otvorenja, izuzev manjega broja muškaraca koji su radili u upravi tvornice, u najvećem broju bile zaposlene žene, kadšto i mlade od 14 godina.

Jedina izložena razglednica na početku izložbe, iz fundusa Povijesnoga i pomorskog muzeja Istre – Museo storico e navale dell'Istria, prikazuje radnice na izlasku iz kompleksa tvornice oko 1911., a izdavač joj je Nicolò Daveggia iz Rovinja. Riječ je o sceni koja se odvijala svakoga jutra i svake večeri. Na njoj je vidljivo kakav su status u društvu imale tabakine: izlaze u koloni prema Trgu na lokvi / Piazzale del Laco, urednih građanskih haljina sa suncobranima, što pokazuje ženu koja je unutar tradicionalnoga društva uspjela osigurati samostalnost i slobodu izbora, uglavnom zahvaljujući financijskoj neovisnosti, smanjenim obavezama u domaćinstvu i mogućnošću da posjeduje nekretnine, pa i činjenici da je mogla neovisno birati

buduće mladoženje i hoće li ih uopće odabrati. Tabakine su si svojim radom mogle osigurati bogat miraz, nakit i lijepu odjeću, ali nisu, naravno, bile oslobođene svih kućanskih poslova pa su nakon desetosatnoga radnog dana morale obavljati i dio obiteljskih poslova kao njihove majke i bake prije njih. Tabakina je bila više nego poželjna mladenka zbog činjenice da je sama mogla podmiriti sve svoje financijske potrebe, ali i pridonositi cijelom domaćinstvu, posebno u vremenima većih gospodarskih i političkih promjena te ekonomskih kriza, kada je uredan dohodak, *quindisîna*, mnogo značio obiteljima. Upravo je ta zanimljivost vezana za tabakine poslužila autorima za sam naslov i lajtmotiv izložbe, a nalazimo ga i u stihu rovinjske bitinade „La tabachéina“ nepoznatoga autora, u čijim se šaljivim stihovima *tabachéina* hvali upravo svojom državnom plaćom koju svakih petnaest dana nosi kući, ali nalazimo i odgovor mladića koji za njih misle da su mušičave i sklone udvaranju. O istoj temi govori i pjesma „La tabacchina“ Carla Fabretta iz 1927., prema čijim su stihovima one mogle kupiti sve osim zgodnoga muškarca. Stihovi obje pjesme imaginarna su audiokulisa i daju emocije likovima s fotografija, a okosnica su izložbe.

Izložene fotografije djelo su nekoliko autora, a njihovo predstavljanje započinje najstarijom fotografijom nastalom 1882. Autor je pariški fotograf Jean David, specijalizirani fotograf za škole i portrete, koji je po narudžbi izrađivao grupne, uglavnom školske portrete po čitavoj Europi. Atelje je držao od 1867. zajedno s Edmondom Valloisom u pariškoj četvrti Levallois, a tvrtka postoji i danas pod istim imenom, David et Vallois. U povodu prve modernizacije Tvornice duhana, u siječnju 1894., nastala je serija fotografija tabakina toga autora. Na fotografijama se nalaze tabakine s poslovođom i alatima za rad, veličine su 13 x 22 cm, opremljene na kartonu s vidno istaknutim imenom autora i izdavača.

Pulski fotografski studio Flora, koji je djelovao na adresi Via Flavia 1 (današnja Gladijatorska ulica), fotografirao je tabakine prilikom proslave 50. obljetnice carevanja Franje Josipa I., na što ukazuju medalje s likom cara koje nose neke od radnica. I Attilio Ceregato, dok je fotografski studio imao u Trstu, u Via del Rivo 42 (kasnije otvara i u Rovinju u Careri 28), fotografirao je radnice u tvornici također s poslovođama oko 1905., u kartonskom su okviru, ukrašenom secesijskim motivima. Giovanni Battista Mazucco iz Gorice, koji je djelovao na adresi Corso Giuseppe Verdi 36, ostavio je seriju fotografija tabakina koje je fotografirao za carev rodendan u povodu

60. jubileja carevanja, u kolovozu 1908. godine. Austrijskom razdoblju fotografija pripada i nekoliko snimaka nepoznatih autora, uglavnom iz prvoga desetljeća 20. st.

Na fotografijama se, zbog manje nespretnosti u kadriranju, primjećuje da su se na istom mjestu uredno izmjenjivale grupe radnica sa svojim poslovođama te da su sve radnice imale prigodu stati pred objektiv istoga ili sljedećega dana. Sve fotografije iz toga vremena na kojima se nalaze grupni portreti zahtijevaju uglavnom eksterijer, osobe stoje ili sjede, poredane usko u nekoliko redova s poslovođama ili drugim uniformiranim osobama u sredini, koje se izdvajaju po službenoj dužnosti, simetrično-piramidalnih kompozicija, pogleda usmjerenih prema fotografu, dok se ponad svih obično nalazi i natpis s nazivom prigode, godine i slično. Jednak raspored te zaboravljeni ili skriveni lik u kutu zbog užurbana fotografiranja događa se i na fotografijama iz talijanskoga razdoblja. Autori postava izložbe ovu fotografiju „nespretnost“ namjerno ističu, kako bi izbjegli suhoparnost poredanih fotografija, a postav dobio malo igrivosti.

Fotografije iz međuratna razdoblja su anonimne, prikazuju također grupne portrete radnica s poslovođama, ali ovoga su puta radnice u radnim odijelima, kao i poslovođe. Dio fotografija prikazuje tabakine za svojim radnim mjestom, tijekom rada u pogonu za sortiranje duhana, što ih svrstava u red reportažne fotografije pod utjecajem razvoja fotografske tehnike i opreme.

Izložene fotografije uglavnom su promidžbenoga i spomenarskoga značaja, ovom prigodom u svojoj, kako autorica ističe, digitalnoj renesansi. U izvornoj veličini ne prelaze standarde tadašnje fotografije većega formata (oko 17 x 23 cm), zalijepljenoga na deblji karton s otisnutim okvirom i različitim ukrasnim elementima te utisnutim imenom fotografskoga studija na aversu. Velik format digitalno predstavljenih fotografija omogućuje posjetitelju da, uz neka poznata imena tabakina, prepozna još koju ili da u fizionomiji lica uoči neku blisku sličnost. Izložena je i prva Knjiga radnika Tvornice duhana, u kojoj se nalaze imena iz rovinjske obiteljske povijesti, koja bi ubuduće mogla biti osloncem pronalaska imena dijela fotografiranih osoba.

Radnice Tvornice duhana uvijek su bile simbol Rovinja i dio su ukupne memorije grada. Prikazane su u najljepšoj odjeći, s nakitom, ponosno predstavljajući proizvode svojega rada. Međutim, stvarnost nije uvijek bila tako idilična kako je prikazana u trenutku zaustavljanja vremena fotografijom.

Ponosno poziranje pred zgradom tvornice, kao i šetnja sa šeširima i sunco-branima Carerom ili nekom drugom ulicom, nisu mogli prikriti umorna lica relativno mladih žena.

Fotografije s nekim poznatim i većim dijelom nepoznatim licima stavljaju stanovnice i stanovnike Rovinja u povijesni kontekst razvoja periferije Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Italije te promjena koje su se tijekom vremena događale u društvenom, gospodarskom pa i kulturološkom smislu.

Autori su izložbe Tajana Ujčić i Aldo Kliman. Trajala je od 16. svibnja do 8. lipnja 2014., popraćena dvojezičnom publikacijom s katalogom izložbenih fotografija (*E ciume, ciume, son tabacheina*, izložba *Rovinjske tabakine na starim fotografijama* / Mostra *Le tabacchine roviginesi nelle vecchie fotografie*, autori izložbe / autori della mostra Tajana Ujčić i / e Aldo Kliman, Rovinj – Rovigno: Zavičajni muzej grada Rovinja – Museo civico della Città di Rovigno, 2014., 40 str.).

Katarina Marić

Alojz Orel: pulski album / album di Pola, katalog izložbe, autorica i urednica Lana Skuljan Bilić, Pula – Pola: Povijesni i pomorski muzej Istre – Museo storico e navale dell'Istria, 2014., 58 str.

Kustosica Zbirke fotografija, negativa i fotografske opreme Povijesnoga i pomorskoga muzeja Istre (PPMI) Lana Skuljan Bilić postavila je 2014., u godini posvećenoj Alojzu Orelu, izložbu fotografija iz njegova bogata opusa *Alojz Orel: pulski album / album di Pola*, koja je bila otvorena u PPMI-ju od lipnja 2014. do siječnja 2015., popraćenu zanimljivim dvojezičnim katalogom koji donosi presjek bogata i iznimno plodna Orelova fotografskog rada.

U prvoj cjelini „Alojz Orel, skica za portret umjetnika“ (5-26) saznajemo da se Alojz Orel susreće s fotografijom 1933., kada započinje trogodišnje šegrtovanje kod profesionalnoga fotografa Vinka Bavca u Brežicama, gdje stječe prva znanja i iskustva o fotografiji. Snima portretne i panoramske fotografije. Ubrzo uviđa da je jako važno pratiti novitete u području fotografske tehnike i opreme za razvoj osobnoga fotografskog stila. Zapочиnje karijeru profesionalnoga fotografa 1936. u atelijeru Janka Scherhausa u